

SHRIFTLARNI RIVOJLANISHINING QISQACHA TARIXI

Malikov Kozim Gafurovich

Nizomiy nomidagi TDPU PhD dotsent v/b

Olimbayeva Xilola Baxrombek qizi

Nizomiy nomidagi TDPU talaba

Annatatsiya

Ushbu maqolada muhandislik grafikasi fanlarida o'qitilishida dastlabki mavzularida shriftlar mavzusi o'qitilishi bilan bog'liq bo'lib xar bir chizmada shriftlarga murojat qilinadi va aynan shu shriftlarni xar birini o'zining tarixi bo'lib shriftlarni evalyutsiyasi bilan tanishtirib o'tilgan.

Аннотация

В этой статье рассматриваются шрифты на каждом рисунке, связанные с тем, как шрифты преподавались в их ранних предметах в области инженерной графики, и именно эти шрифты были введены в эволюцию шрифтов, каждый из которых имеет свою историю.

Annotation

This article examines the fonts in each figure related to how fonts were taught in their early subjects in the field of engineering graphics, and it was these fonts that were introduced into the evolution of fonts, each of which has its own history.

Kalit so'zlar: Shirft, qadimdagi yozuvlar, harf, hozirgi zamon harfi, lotin alifbosi, kitob yozish, shriftlarni evalyutsiyasi.

Ключевые слова: Шрифт, древние надписи, буква, буква настоящего времени, латинский алфавит, написание книги, эволюция шрифтов.

Key words: Font, ancient inscriptions, letter, letter of the present time, Latin alphabet, writing a book, evolution of the font.

Bugungi kunga kelib barcha, rivojlangan mamlakatlar o'z tili va alifbosiga ega bo'lib shu bilan biraga yozish texnologiyasi ham uslubiga egadir. Respublikamizda yosh avlodning ilim, fanini o'rganishi va savodxonligi oshrish ishlari olib borilmoqda. Shunday ekan, usbu maqolada shriftlarga oid mavzusi oliy o'quv yurtlar, kasb-hunar maktablari va umum o'rta ta'lim

maktablarda ham chizmachilik darslarida shriftlar mavzusi bo'lib standart shriftlar qanday yozish va tartibi ko'rsatib o'tilgan.

Biron bir mutaxassis pilakat yoki biron bir shunga o'hshash narsa yozishda yoki uni tayorlash jarayonida yozuv qismini, standart shriftlarni qanaqa tartibda yozish va joylashtirish kerak ekanligi masalasi tug'iladi. Yahshi joylashishtirishdan tashqari uni har bir so'z ritmik tuzilish va harflar kompozitsiyasi uyg'unligi bilan ma'lum bir obrazni tashkil etishi zarur. Bunga esa faqatgina turli shriftlarni mukammal o'rganish natijasidagina erishish mumkin. Hozirgi kunda esa kompyuter texnologiyasi ham rivojlangan bolib qo'l mehnatini engillashtirmoqda plakatlar o'rnini bannerlar egallomoqda kompyuter yordamida tez va sifatli tayorlash mumkin. Kompyuterda shriftlarning turlari juda ko'p bo'lib qolmay turli hil ranglarda bezak bersa bo'ladi. Yozuv ham nutq kabi kishilar orasidagi o'zaro munosabat, fikr almashish, fikrni zamon muhri bilan abadiylashtirishdek muhim vazifani bajargan va bajarib kelmoqda. Umum jahoniy yozuv tarkibida to'rt xil yozuv mavjud:

1. Piktografik (rasm solish) - qadimgi dunyo odamining toshlarga rasm solish shaklidagi yozuvi,

2. Ieografik - ilk davlatlar va savdo paydo bo'lgan zamonlar yozuvi. Ilk bor Misr va Xitoyda shakllangan bu yozuv grafik belgilarga asoslangan edi.

3. Bug'inli yozuv (bir belgi-bug'in) - Hindiston xalqlarining yozuvi. Yaponiyadagi bug'inli yozuv Xitoy ideografik yozuvi bilan birgalikda olib borilgan.

Qadimdagi yozuvlar ma'lum bir belgilar yoki chizgilari harakat va jarayon, ishlarni bildirgan, yillar mobaynida shakllana borgan yozuvlar hozirgi kunga kelib to'liq shakllangan.

4. Harf - ovoqli (fonematik) yozuv. Bu hozirgi zamon yozuvi bo'lib, unda fonematik tarkib fonografik tarkibdan son jihatidan farq qiladi. Bizning yozuvimizdagi harflar ovozimizdagi barcha tovushlarni ifodalay olmaydi, lekin so'zlarni farqlash imkoniyatini beradi. Masalan, lotin alifbosida 23 harf, rus alifbosida 33 harf va 39 ovoz, italyan tilida - 21 harf, chex tilida - 38 harf, arman tilida 39 harf mavjud va hokazo. Alifbodagi harflar bir-biridan farq qiladi.

Agar buni biz grafematik tarkib deb ataydigan bo'lsak, grafematika (grek, lotin, slavyan-rus alfaviti va boshqalar) ko'p asrlar davomida u yoki bu tilning o'qlishi va yozilishidagi qulaylik talablariga muvofiq tarzda rivojlanib kelgan.

Hozirgi zamon harfi - ovoz alifbosi 2 xildagi grafematik qiyofaga egadir: birinchi xildagi eng qadimiy mayuskul (lot. majusculus- biroz kattaroq) - bosh harflar ko'rinishida, ikkinchi xildagisi - keyinroq ishlangan miniskul (lot. minusculus- juda kichik)- xusnixat tarzida shakllangan. Lotin alifbosining avlodlarini yunon alifbosi tashkil etadi. Qadimgi yunon yozuvining kapital (capitalis - boshlovchi) - bosh harflari eramizdan oldingi VIII asrda paydo bo'lib, faqat eramizdan oldingi IV asrda nisbiy mukammallikka ega bo'lgan. Har bir yozuv rivojlanishining muhim sharti uning alifbosidagi evolyutsiyadir. Lotin alifbosi ham yunon yozuvining rim yozuviga qadar kechgan rivojlanishining mahsulidir. Lotinliklar (Rim va

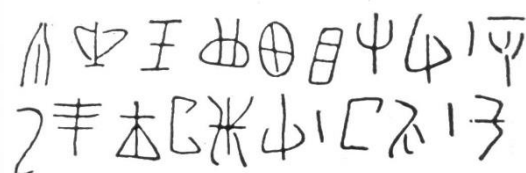
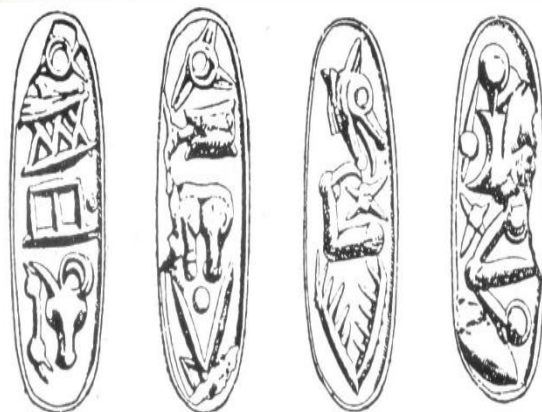
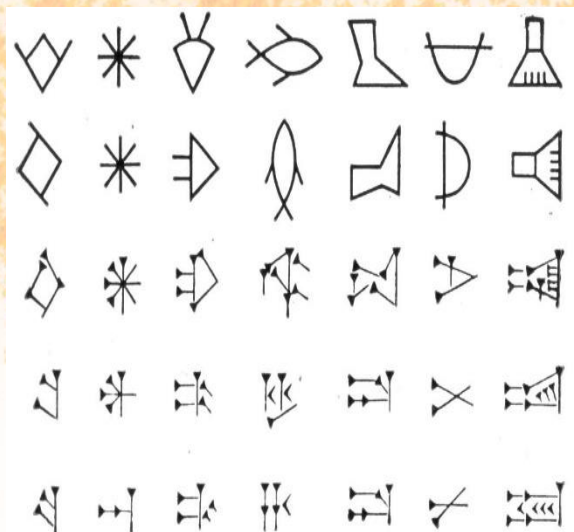
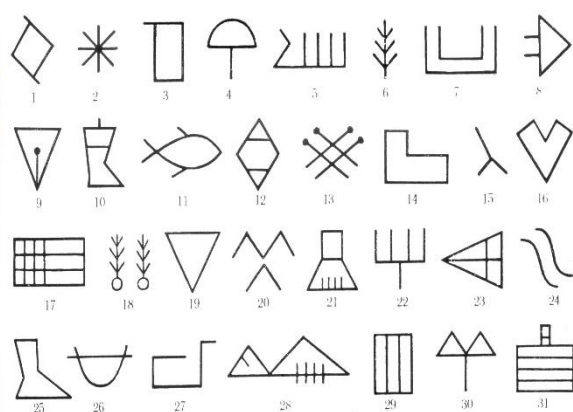
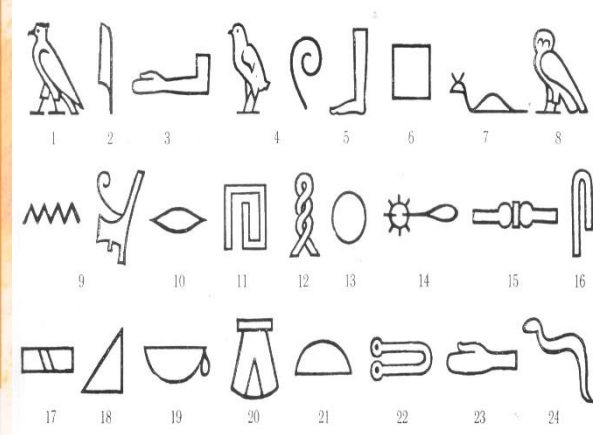
uning atrofida yashovchi aholi, lotin alifbosining nomi shundan olingan) yunon alifbosi asosidagi etrus alifbosini qabul qilishgan.

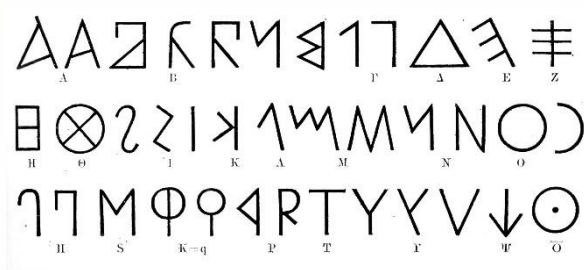
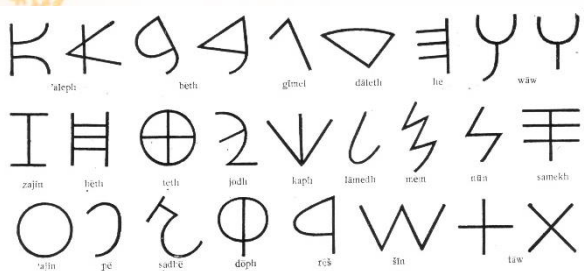
Lotin alifbosi o'zining hozirgi ko'rinishini faqat eramizdan oldigi I asrda qabul qilgan. U 21 harfdan iborat edi. Eramizning I-V asrlariga kelib harflar grafikasida muhim evolyutsiya ro'y berdi. Harfning tuzulishi o'zgarmasa ham chizilish turlari tubdan o'zgaradi. Harfning tuzulishini, chizilishini, yozilishini va o'qilishini osonlashtirishga, soddalashtirishga qaratilgan harakatlar natijasida shu taraqqiyotga erishildi. Rim yozuvining taraqqiyoti haqida bir nechta nazariya mavjuddir. Birinchi nazariyaga ko'ra, rim yozuvi monumental asosda rivojlangan. Kitob yozish rivojlanganidan so'ng kvadrat ko'rinishidagi rim monumental yozuvi uzunchoqroq (rustika) shakliga ega bo'lgan. Keyinroq yozuvda aylana elementlar ishlatila boshlagan. Har uchchala ko'rinish ham mayuskul, ya'ni bosh harflardan iborat bo'lgan. XIX asrning 50 yillarida J.Mallon shriftlar evolyutsiyasi haqidagi yangi nazariyani oldinga suradi. Bu nazariyaning ma'nosi shundan iboratki, yozuv taravdiyoti asosan o'qimishli odamlarning oddiy yozuvi doirasida yuz beradi. Aynan shu yozuvda harflar shaklining muhim o'zgarishlari hosil bo'ladi.

Masalan, u rim kapital yozuvi taraqqayotining ikki bosqichini ko'rsatadi: I-II va III-IV asrlar. I-II asrlarda Rimda 2 xil asosiy yozuv mavjud bo'lgan. Birinchisi: klassik (ya'ni mumtoz) oddiy yozuv va ikkinchisi uning kalligrafik varianti. III asrda eng birinchi miniskul (kichik harfda) va ularning kalligrafiya varianti dunyoga keladi. Shriftlar evolyutsiyasi tarixida shu narsa isbotlanganki, rim kapital shrifining ikki varianti mavjud bo'lgan: kvadrat kapital yozuv (kapitalis guadzata) yoki chiroyli (elegans), rustik kapital yozuv (kapitalis zustica) yoki oddiy "qishloqcha" yozuv.

Me'morlikning rivojlanishi harflar tuzulishiga ham o'z ta'sirini ko'rsatib borgan. Masalan, XIII asrda gotika davriga mos gotik yozuv paydo bo'lgan. XV asrda esa gotik yozuvdan voz kechilgan. Italiya gumanisti Franchesko Petrar yangi yozuvni ishlab chiqqan va u keyinchalik rivojlanib "antikva" yozuviga aylangan. Bu yozuvni antik davr yozuvi deb hisoblagan noto'g'ri talqinlar uning "antikva" deb nomlanishiga olib kelgan. Bu yozuv pirovardida hozirgi zamon "kril" yozuvining asosini tashkil etgan va "me'moriy yozuv" deb nom olgan.

Shriftlarni evalyutsiyasi

Adabiyotlar ro'yxati

1. А.С.Уралов тахрири остида. Архитектурный логотип асослари. Дарслик -Т: ТАКИ., 2007.
2. A.N.Valiyev va boshqalar. Geometrik chizmachilik. T: TDPU., metodik qo'llanma. 2008.
3. A.E.Jabborov., F.H.Alimov. Arxitektura va chizma shriftlari. T: TTYMI., Mustaqil ish. 2009.
4. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. (3-жилд)Т: 2007.
5. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. (3,7-жилдлар)Т: 2002-2007.
6. М.В.Дараган. Основы школьного декоративно – оформительского искусства. М: «Просвещение». Методичка.1983.
7. С.И.Смирнов. Шрифт в наглядной агитации. М: «Плакат» 1987.
8. Mirzaliev Zafar Eralievich, Xalimov Moxir Karimovich, Malikov Kozim Gofurovich, Abduxonov Botir Xusniddinovich. Metodika ispolzovaniya novogo mexanizma dlya postroeniya aksonometricheskix proektsiy. Young scientist, ISSN: 2072-0297 International scientific journal, No.8 (142) / 2017 part II, -pp. 1-6 Kazan. <https://elibrary.ru/item.asp?id=28395835>
9. Muslimov Sh.N. Development of professional competitiveness of future teachers. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 7 No. 10, 2019. R. 111-116.
10. Dilshodbekov Sh.D. Modern Graphic Programs Methodical Possibilities in Teaching Engineering Disciplines // Eastern European Scientific Journal. – Germany, 2018. – P. 294-296.
11. Malikov K. Theory and practice of axonometry, Monograph, -p. 64-66. 2018.
12. Malikov K. THEORY AND PRACTICE OF CONSTRUCTION OF AXONOMETRIC PROJECTS European Journal of Research and Reflection in Educational Science Volume 8 Number 9, 2020 ISSN 2056-5852. – P. 224-231.

13. Malikov Kozim Gafurovich. Axonometry New Practical Graphical Methods For Determining System Parameters. PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58(2): 5710-5718 ISSN: 00333077.
14. R.R. Jabbarov. Patterns in applied art of the uzbek folk // European Journal of Arts, 2023, №1. – С.11–14. DOI: <https://doi.org/10.29013/EJA-23-1-11-14>
15. Ташимов, Н. (2022). Методы развития познавательной деятельности учащихся при обучении начертательной геометрии. Проблемы инженерной графики и профессионального образования, 66(3), 9. извлечено от <https://bulprengpe.enu.kz/index.php/main/article/view/92>
16. Халимов, М. К. Сравнение продуктивности учебной доски и проектора в преподавании предметов, входящих в цикл инженерной графики / М. К. Халимов, Р. Р. Жабборов, Б. Х. Абдуханов, А. А. Мансуров. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 6 (192). — С. 203-205. — URL:<https://moluch.ru/archive/192/48066/>
17. Mukhammadjonovich, Kodirov Mahmudjon. "FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF FUTURE TECHNOLOGICAL EDUCATION." CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS 3.10 (2022): 34-41. <https://masterjournals.com/index.php/crjp/article/view/1052>
18. Мурадов, Ш. К., Ташимов, Н. Э., & Рахматова, И. И. (2017). Сечение поверхностей 2-го порядка общего вида по эллипсу заданной площади. Молодой ученый, (50), 99-102.
20. Tashimov, N. (2019). Ways of Development of Cognitive and Graphic Activity of Students. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 17(1), 212-214. doi:<http://dx.doi.org/10.52155/ijpsat.v17.1.1403>
21. Xalimov, M. K. ZAMONAVIY TA'LIM JARAYONIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANIB FAZOVIY TASAVVURNI RIVOJLANTIRISH. НАУКА и ОБЩЕСТВО, 58.
22. Dilshodbek o'g'li, D. S. (2022, May). FAZOVIY TASAVVURNI INTENSIV RIVOJLANTIRISH USULLARI. In E Conference Zone (pp. 102-106).
23. Арифджанов А., Рахимов К., Абдураимова Д., Бабаев А., Меликузиев С. (2020, июнь). Гидротранспорт речных отложений в гидроэлектростанциях. В серии конференций IOP: Материаловедение и инженерия (Vol. 869, No. 7, p. 072003). Издательство IOP.
24. Makhkamov, D. A., Chorshanbiev, U. R., & Babaev, A. R. (2022). Laboratory Research of Multiple Flow Movement in Pipelines. Global Scientific Review, 1, 42-46.
25. A. N. Valiev. (2021). ABOUT THE FEATURES OF THE PERSPECTIVE OF SIMPLE GEOMETRIC SHAPES AND PROBLEMS IN ITS TRAINING. International Engineering Journal For Research & Development, 6(2), 7. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/5MT2R>